

1,19,30

KARTOFFELTYSKERBYERNE: HAVREDAL, GRØNHØJ OG FREDERIKS

I Grønhøj kan den oprindelige struktur med 3 parallelle vejforløb stadig opleves

BESKRIVELSE

Alheden var indtil 1759 et fælles, uopdyrket område, hvorfor den danske stat igangsatte et forsøg på at opdyrke området. De inviterede derfor sydtyske bønder fra Rhinegnene til at forsøge at opdyrke heden, hvilket resulterede i anlæggelsen af byerne Havredal (tidligere Frederikshede) i 1760 og Grønhøj (tidligere Frederikshøj) i 1761. Byerne blev anlagt ud fra et grid bestående af tre parallelle vejforløb med en tæt koncentration af gårde. Midt i mellem de to byer blev Frederiks Kirke opført, som fælles kirke for de to byer. Senere er byen Frederiks opstået omkring kirken og senere udviklet som stationsby. Store dele af opdyrkingen mislykkedes og flere familier rejste, dog lykkedes det at opdyrke dele af området med kartofler – deraf navnet kartoffeltyskerne.

KULTURMILJØETS VÆRDIER

De tre byers udvikling repræsenterer en unik byudvikling i Viborg og en interessant fortælling omkring landbrugets udvikling i kommunen, med fokus på udnyttelse af landskabet. Fortællingen kan aflæses i strukturen i Havredal og Grønhøj, dog er de begge omdannet og alle de oprindelige gårde er udflyttet. Særligt Frederiks fremstår meget omdannet og fragmenteret.

BÆRENDE ELEMENTER

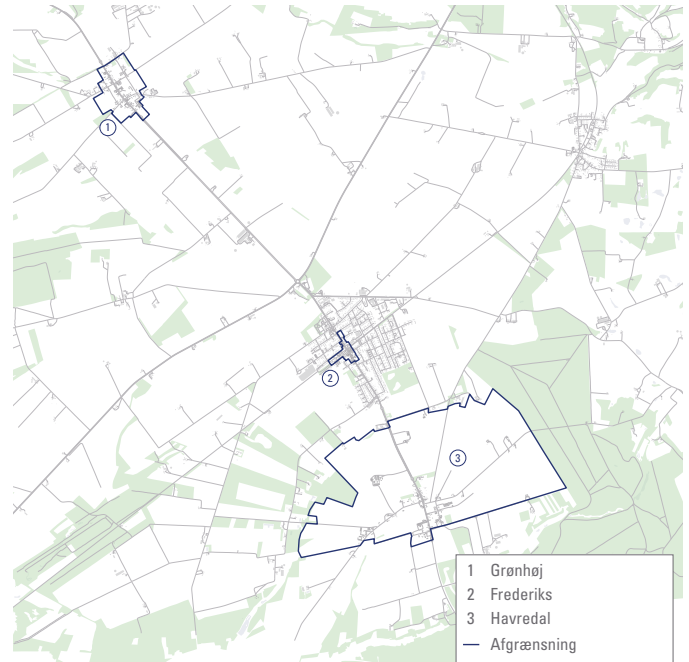
De bærende bevaringsværdier knytter sig til strukturerne, med de parallelle vejforløb, i henholdsvis Havredal og Grønhøj samt kroen i Grønhøj og nærmiljøet omkring denne.

KULTURMILJØETS EGENSKABER

Det vurderes, at der er et uforløst formidlingspotentiale omkring kartoffeltyskerhistorien. Her har kroen og det tilhørende miljø i Grønhøj potentiale som primært formidlingscenter, som kan igangsætte en mindre udvikling af Grønhøj.

BEMÆRKNINGER

Det foreslås at Havredal og Frederiks ikke udpeges som kulturmiljøer da de fremstår svært aflæselige. Samtidigt anbefales det at udpege Grønhøj og satse på denne til, at formidle historien om kartoffeltyskerne.

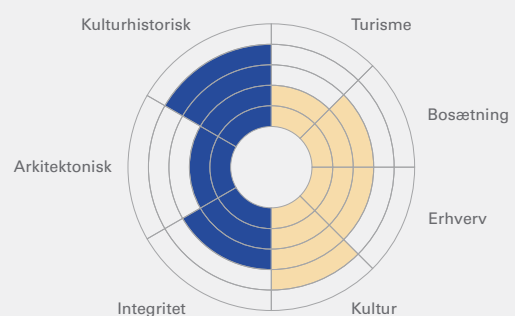

Afgrænsningen er opdelt i tre områder, en for hver af de tre byer. Afgrænsningerne er forslag der kan bruges ved eventuel udpegning af de enkelte byer.

Kommune:	Viborg Kommune
Omfang:	Kulturmiljø nr. 1, 19 & 30
Kategori:	Bymiljø - Landsby
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Emne i kommuneplan:	Landsbyer med særlig kulturhistorie
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● EGENSKABER

KARTOFFELTYSKERBYERNE: HAVREDAL, GRØNHØJ OG FREDERIKS

Kroen i Grønhøj og den omkringliggende bebyggelse, er det stærkest fortællende element i de tre byer

Hovedgaden i Frederiks er meget omdannet men i dag en handelsgade med et varieret udbud

Omkring Havredal opleves en tydelig udskiftningsfigur, som kan aflæses i de mange bevarede levende hegn

14,42

FJORDBYERNE: HJARBÆK OG KVOLS

I forgrunden ses toldboden(1838) der i dag er fungerende som kro i Hjarbæk og i baggrunden ses en af de ældre gader med fiskerhuse og magasiner

BESKRIVELSE

Hjarbæk og Kvols, der begge ligger i bunden af Hjarbæk fjord, har en fortælling der knyttes til maritime aktiviteter med handel og fiskeri. Hjarbæk kendes fra 1440 og var tidligere ladeplads for Viborg. Fra 1600-tallet blev der i Hjarbæk opført flere huse og magasiner, toldbod i 1838 og havn i 1852. Da jernbanen anlægges i Viborg i 1865, mistede havnen sin betydning. I dag er Hjarbæk vokset betydeligt som fritids- og ferieby, hvor flere sommerhuse er opført. Kvols er opstået som bondeby, med gårde på højdedraget, og som fiskerby med ladeplads til Limfjorden. Fra de to byer er der udsigt til hinanden henover bugten.

KULTURMILJØETS VÆRDIER

Begge byer har en let aflæselig struktur hvor veje leder fra magasiner og gårde mod havnen. Mange bygninger med relation til tidligere maritim aktivitet er bevaret, og fortællingen opleves stærk og let aflæselig.

BÆRENDE ELEMENTER

De bærende elementer i begge byer knytter sig til havn, oprindelige gadeforløb med forbindelse til vandet og de mange lænehuse, der blev anvendt som magasiner. I Kvols knytter de bærende elementer sig desuden til forsamlingshuset, en tidligere skole og et fiskerhus på Kvolsvej 1, egnens første brugsforening i 1868. I Hjarbæk knytter de bærende elementer sig til toldbod (1838), en købmandsgård og flere ældre boliger fra 17- og 1800-tallet.

KULTURMILJØETS EGENSKABER

De aktive havnemiljøer og naturen langs Hjarbæk Fjord giver byerne særligt gode egenskaber inden for bosætning og turisme.

BEMÆRKNINGER

Turismen er stigende i Hjarbæk, men vurderes at kunne udvikles mere i Kvols. Dog er det vigtigt at udvikle med respekt for det eksisterende kulturmiljø så dette ikke sløres af turismen. Det anbefales at nye bygninger opføres uden for kulturmiljøets afgrænsning eller afstemmes med eksisterende bebyggelser.

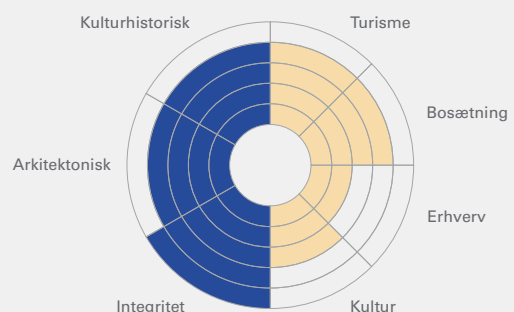

Diagrammet viser bunden af Hjarbæk Fjord og de to byers tætte placering samt afgrænsning af de 2 fjordbyer

Kommune:	Viborg Kommune
Omfang:	Kulturmiljø nr. 14 & 42
Kategori:	Bymiljø - Landsby, Kystmiljø - Havn
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Emne i kommuneplan:	Hjarbæk Fjord + Landsbyer med særlig kulturhistorie
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● EGENSKABER

FJORDBYERNE: HJARBÆK OG KVOLS

Udsigten over Hjarbæks tage med Kvols i baggrunden med kirken placeret på bakken til fiskerhusene ved kysten

I Kvols findes flere længehuse der orienterer sig mod havnen. Disse har tidligere været anvendt til opmagasinering og bearbejdning af gods

I Kvols findes et hyggeligt og beskednet fiskeleje, hvor nogle af Limfjordens krejlere hørte til. I baggrunden ses en af Hjarbæks store sommerhusområder

SKALS

I krydset ved Hovedgaden og Engvej/Ejstrupvej findes flere større ejendomme med relation til byens håndværkertradition

BESKRIVELSE

Skals fungerede som en mindre landsby med højskole, skole og kirke indtil anlæggelsen af Himmerlandsbanen i 1893. Herefter oplevede Skals en markant fremgang centreret omkring industri og håndværk, hvor særligt Skalma, opført i 1904, der har produceret tangmadrasser og senere møbler, har haft en afgørende betydning for byens udvikling. Den fortsatte udvikling af fabrikken opleves i den fragmenterede bygningsmasse, der er knopskudt gennem fabrikens mere end 100 års virke.

KULTURMILJØETS VÆRDIER

Stationsbyen fremstår let aflæselig og særligt langs Hovedgaden opleves udviklingen fra landsby til stations- og industriby. Langs Hovedgaden, fra Skals Maskinfabrik til stationen, findes mange fortællende elementer som forsamlingshuset og håndværkerhuset samt en tidstypisk stationsbystruktur af høj arkitektonisk kvalitet. Skalma's industribygninger fremstår som fine fortællende elementer om industriens- og byens udvikling.

BÆRENDE ELEMENTER

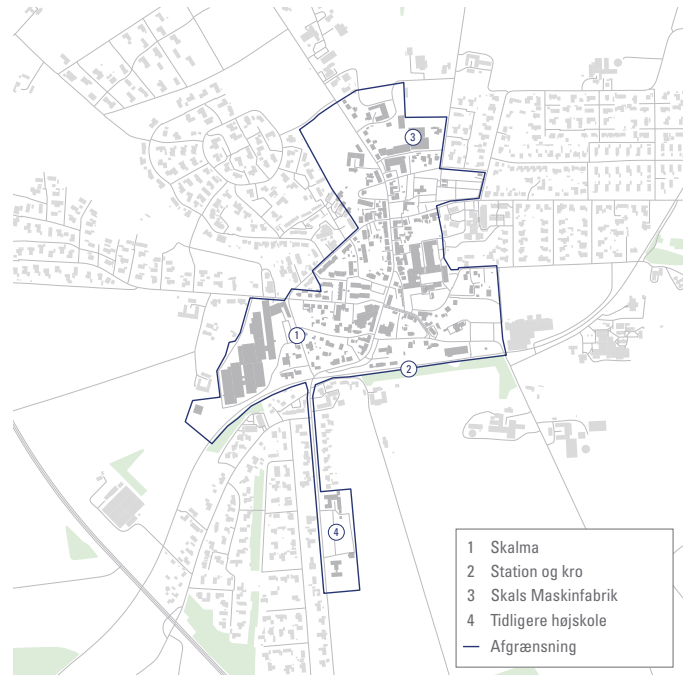
Kulturmiljøets bærende elementer knytter sig til strukturen og bygningerne langs Hovedgaden. Skalmas bygningsmasse, Skals Maskinfabrik, forsamlingshuset, stationen og kroen samt de større ejendomme i krydset ved Engvej/Ejstrupvej der er stor værdi for byens fortælling.

KULTURMILJØETS EGENSKABER

Skals besidder, som den største by nord for Viborg, kulturelt- og erhvervsmæssigt potentiale samt gode egenskaber for bosætning. Hovedgaden og Skalma rummer fine arkitektoniske kvaliteter, der kan skabe gode egenskaber for en fremtidig udvikling

BEMÆRKNINGER

Byen anbefales udpeget som kulturmiljø med udgangspunkt i Skalma og Hovedgaden, samtidigt bør der udføres en SAVE-registrering af kulturmiljøet. Det anbefales ligeledes at udarbejde en udviklingsplan, der tager afsæt i Hovedgadens kulturhistoriske værdier og i Skalmas oprindelige bygningsmasse.

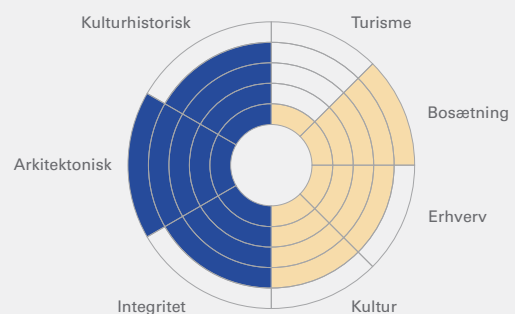

Afgrænsningen indeholder stationsbyen langs Hovedgaden samt Skalma og området omkring den tidligere højskole

Kommune:	Viborg Kommune
Kategori:	Bymiljø - Stationsby Industriområde - Fabrik
Udpeget i kommuneplan:	Nej
Emne i kommuneplan:	-
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● EGENSKABER

SKALS

Langs Hovedgaden opleves byens tidstypiske stationspræg med fine arkitektoniske kvaliteter og flere bevarede funktionsbygninger

Skalmas tidligere administrationsbygning, en af mange bygninger i det store industrikompleks, der på fin vis spejler industriens udvikling

Omkring kirken opleves dele af den oprindelige landsbystruktur med sognegård og enkelte gårde

LÅSTRUP

Den lukkede skole er i dag ved at blive omdannet til kulturelt mødested for Fjordklynge-landsbyerne

BESKRIVELSE

Låstrup er opstået som en slynget vejlandsby nord for Simested Ådal. Landsbyen følger dalens højdekurver, og henvender sig mod syd til engarealerne, som fungerer som græsningsarealer for byens gårde. Senere har byen udviklet sig som en typisk andelsby med skole, forsamlingshus og mindre industri, såsom mejeri, håndværk og savværk. I dag er byen mødested for Fjordklyngen og skolen er omdannet til Kulturcenter Værestedet.

KULTURMILJØETS VÆRDIER

Landsbyens struktur fremstår intakt og let aflæselig. Det slyngede vejforløb understøttes af flere mindre tætliggende landarbejderhuse og en række nedlagte gårde. I landsbyen findes flere velbevarede spor fra andelstiden, hvor særligt forsamlingshus, skole og savværk er fremtrædende. Mejeriet trænger til istandsættelse, men er et vigtigt fortællende element i byen. Sammenhængen mellem landsbyen og engarealerne med de levende hegn, er en vigtig fortælling om landsbyens placering.

BÆRENDE ELEMENTER

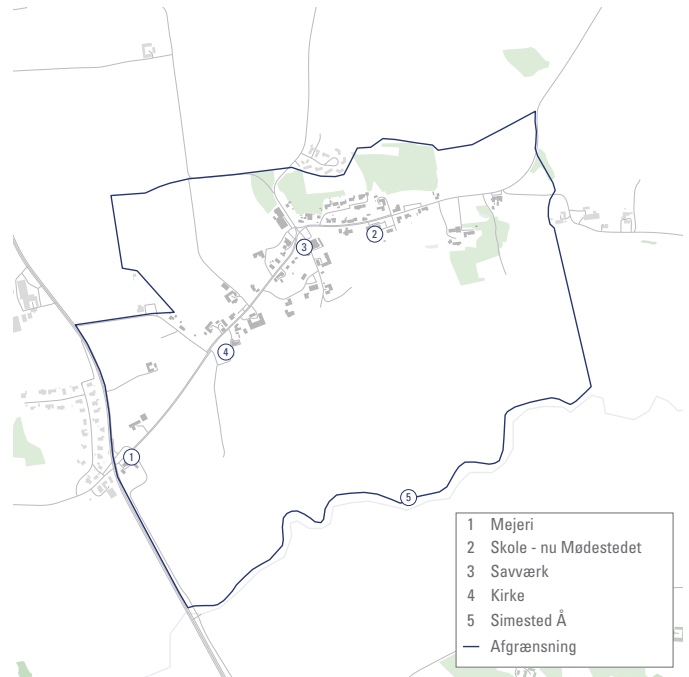
De bærende elementer knytter sig til forløbet langs Låstrupvej og placeringen af de oprindelige gårde og landarbejderboliger samt engarealerne. De bærende værdier knytter sig ligeledes til andelstidens funktionsbygninger, særligt skolen, savværket, mejeriet og forsamlingshuset.

KULTURMILJØETS EGENSKABER

I forbindelse med Fjordklyngen besidder Låstrup gode egenskaber inden for en udvikling af kulturelle aktiviteter samt bosætning. Andelstidens bygninger besidder gode muligheder for udvikling af offentlige- og kulturelle funktioner for landsbyen og de fem resterende Fjordklynge-landsbyer.

BEMÆRKNINGER

Det anbefales at udpege Låstrup som kulturmiljø for at sikre den tydelige struktur og sammenhængen med landskabet. Andelstidens funktionsbygninger bør sikres og anvendes strategisk i udviklingen af Fjordklyngens faciliteter.

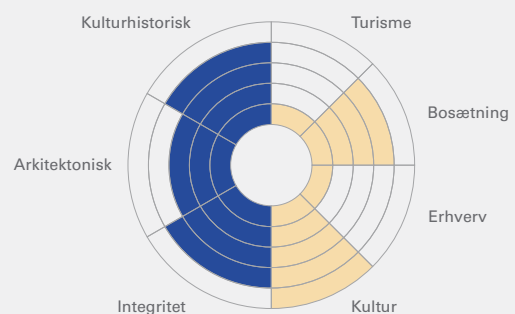

Afgrænsningen indeholder hele landsbyen, engarealerne ned til Simested Å samt mejeriet

Kommune:	Viborg Kommune
Kategori:	Bymiljø - Landsby Bymiljø - Andelsby
Udpeget i kommuneplan:	Nej
Emne i kommuneplan:	
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● EGENSKABER

LÅSTRUP

Langs Låstrupvej opleves det slyngede vejforløb med flere oprindelige gårde

Mellem Simested Å og Låstrup ligger landsbyens engarealer, hvor de oprindelige levende hegn fortsat opleves

Midt i landsbyen ligger savværket med tilhørende bolig

BJERRING

Den slyngede hovedgade i Bjerring med den tidligere brugsforening i baggrunden

BESKRIVELSE

Bjerring ligger oven for Gudenådalens på en morænebakke, og ved ankomsten til landsbyen fra Bjerringbro mødes man først af den højtliggende kirke. Længere mod nord ligger det store gadekær ved en gammel købmandsbutik. Kirken og gadekæret forbindes af landsbyens slyngede hovedgade, Bjerring Byvej, hvor man foruden flere ældre gårde finder funktioner fra andelstiden som skole, forsamlingshus og brugsforening. Vejforløbet er bestemt af den bevarede stjerneudstykningsfigur fra 1789, som understreges af enkelte levende hegn.

KULTURMILJØETS VÆRDIER

Kulturmiljøet fremstår let aflæseligt på grund af Bjerrings bevarede struktur og bebyggelse. Oplevelsen af landsbymiljøet forstærkes af det tætte, slyngede vejforløb og den høje placering med udsigt over det omkringliggende landskab.

BÆRENDE ELEMENTER

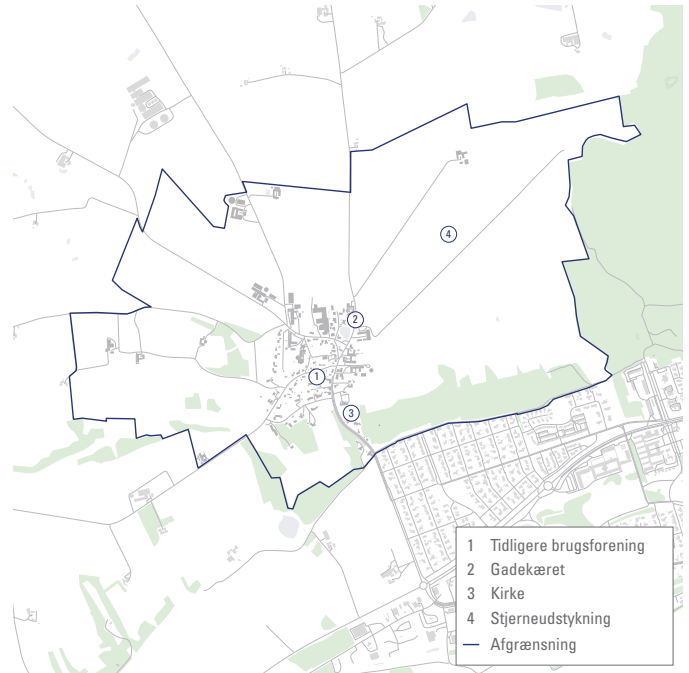
De bærende elementer knytter sig til den velbevarede landsbystruktur med det store gadekær, den gamle købmandsbutik, kirken, præstegården og stjerneudstykningsfiguren. Desuden udgør funktionsbygningerne fra andelstiden som forsamlingshuset og brugsforeningen væsentlige fortællende elementer.

KULTURMILJØETS EGENSKABER

Bjerring har med sit stemningsfulde landsbymiljø og nærhed til Bjerringbro gode egenskaber for bosætning. For at bevare dette miljø, og for at tydeliggøre skellet mellem landsbyen og hovedbyen, bør landsbyen og udskiftningslandskabet friholdes for en udvidelse af Bjerringbros bebyggelse. En mindre udvidelse af landsbyens boligområde kan ske langs grusvejen Bjerring Byvej, hvor flere nyere villaer allerede er opført.

BEMÆRKNINGER

Flere væsentlige fortællende elementer som den gamle brugsforening trænger til istandsættelse. Der foreligger en lokalplan for Bjerring med bevarende bestemmelser.

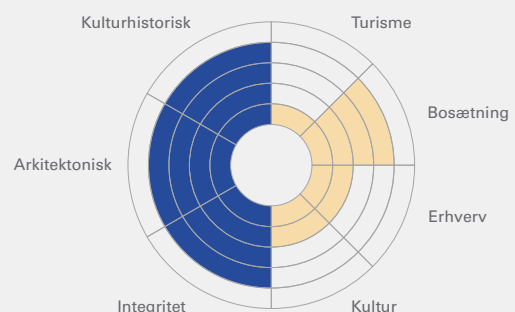

Afgrænsningen af kulturmiljøet omfatter Bjerring landsby samt det omgivende landskab med stjerneudstykningsfiguren, som bør friholdes for ny bebyggelse

Kommune:	Viborg Kommune
Kategori:	Bymiljø - Landsby
Udpeget i kommuneplan:	Ja
Emne i kommuneplan:	Landsby med særlig kulturhistorie
Adgangsforhold:	Offentlig adgang

● VÆRDISÆTNING

● EGENSKABER

BJERRING

Landsbyen set fra sydvest. Bjerring ligger oven for Gudenådalen på en moræne-bakketop og karakteriseres af et stærkt kuperet landskab

Bebyggelsen langs Vindumvej følger det slyngede vejforløb og kuperede terræn

Det store gadekær udgør et vigtigt og stemningsfuldt element i landsbyen. Bagved ses en ud af flere bevarede gårde langs Bjerring Byvej